

A hazaszeretetre nevelés 4. osztályos olvasmányairól

Napjainkban országos vita folyik a szoc. hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelésről. A két fogalom helyes értelmezése és nem utolsósorban a pedagógusok ezzel kapcsolatos felelőssége képezi e viták gerincét. Mivel kezdő pedagógusok vagyunk, találkozunk e feladatsor elméleti és gyakorlati kérdéseivel.

Úgy látjuk, hogy a hazafiságra és proletár internacionalizmusra nevelésre az általános iskola alsó tagozatában legtöbb lehetőség az olvasástanításban van – ezért választottuk vizsgálódásunk területéül e tantárgyat, ezen belül is a 4. osztályos olvasástanítás tananyagát, tankönyvét.

①

Feltételezésünk, hogy a 4. osztályos tanulók ismeretrendszerében a haza, hazaszeretet, hős stb. fogalma még nem tisztázott. Ezeket szélesebb értelmi és mélyebb érzelmi alapon kellene kialakítani. Ennek az igénynek a 4. osztályos tankönyv anyaga csak részben felel meg. A mélyebb elemzés előtt szükséges két alapvető fogalom (hazafiság, szoc. hazafiság) tisztázása. Az 1972-ben megjelent Filozófiai Kislexikon Lenin szavaival határozza meg a hazafiság fogalmát:

„*Hazafiság*”: a haza szeretete „egyike a legmélyebb érzéseknek, mely elkülönült hazák évszázados és évezredek fennállása során gyökeresedett meg.” A meghatározott társadalmi, gazdasági viszonyokból fakad, konkrét tartalma a különböző korokban változó... A dolgozók a szocialista forradalom eredményeként jutnak először igaz hazához, s ezért hazaszeretetük összefonódik az új társadalmi rend iránti odaadó hűséggel. Ezen az alapon fejlődik ki az új, *szocialista hazafiság*, amely egyetemesen népi jellegű és elválaszthatatlan a proletár internacionalizmustól, minthogy minden egyes szoc. haza érdeke egybeesik a nemzetközi kommunista mozgalom egészének érdekeivel. E közös érdekekben való hűség – az egész szoc. közösség érdekeinek és nem csupán a saját ország érdekeinek szem előtt tartása feltétele a szoc. hazafiságnak. Magába foglalja továbbá a világ valamennyi dolgozója iránti szolidaritást, társadalmi és nemzeti felszabadulásáért folytatott küzdelmük támogatását.

A hazafiság tartalmi jegyei:

- történelmi múlt ismerete,
- haza, szülőföld szeretete,
- a haza népével való közösségvállalás,
- az emberi munka tisztelete,
- a haza anyagi, szellemi kultúrájának ismerete, gazdagítása,
- proletár internacionalizmus.

A két fogalom konkrét értelmezésében nemcsak a köznapi életben találkozunk a legszélsőségesebb nézetekkel, hanem tudósok országos vitatémája is. (Pl.: a MTA I. és II. Osztályainak vitája.)

A szocialista hazafiság és proletár nemzetköziség társadalmi és pedagógiai problémái egyre inkább a társadalmi érdeklődés középpontjába kerülnek. Ezt bizonyítja

például az MSZMP KB ifjúságpolitikai vitájából idézett néhány mondat: „A szocialista hazafiságra nevelés nem kap elég súlyt sem iskoláink, sem a társadalom életében. Meg-eléglszünk általánosságok felületes ismételtetésével, de nem adunk mély, hazafias érzéseket az ifjúságnak.” Pedig társadalmunk mai helyzete alkalmas arra, hogy hagyományainkat a marxizmus történet szemlélete alapján realista módon értékeljük, hogy segítsük a művészet és a tudomány eredményeivel és az oktatás, a kommunikáció különböző eszközei útján a nemzeti önismeretet és jogos önbecsülést. A mindennapok forradalmiságára lenne szükség. De számos felmérés bizonyítja, hogy a mindennappal szemben a látványosabb, a romantikusabb forma fölényesen győzött. A forradalmiság a kilézett tettel azonosult. Király István írja: „A romantikus forradalmár képét nem váltja fel eléggé nevelésünkben ez a pokolian nehéz mormoló, gondolkodó, töprengő, csöndes hősiesség, a hétköznapi forradalmisága.” (Utalás Majakovszkij: Beszélgetés Lenin elvtárrsal c. verse.) Hogy a felnövekvő nemzedékben a forradalmiság a mindennapokban, az egyszerű tettekben is jelen legyen már kisiskolás kortól, ezen koncepció szellemében kell nevelni.

②

Tanulmányunk megírása előtt felmérést végeztünk (kérdőíves és szóbeli interjú módszerrel) 120 alsó tagozatos tanulóval Kaposvárott, Komlón, Tolnán és Szedresben. A hazafisággal kapcsolatos fogalmak tartalmát kutattuk a 6–10 éves gyerekek fogalomkincsében. Felmérésünkéből néhány példát idézünk csupán.

Mi a haza? – kérdeztük először is a gyerekektől. A válaszokat 3 csoportba soroltuk:

1. konkrét megnevezés – „A mi hazánk Magyarország” (73);
2. leszűkített értelmezés – „ahol élünk, ahol születünk” (42);
3. nem válaszoltak a kérdésre (5).

A 120 gyerekből 73 nevezte meg konkrétan hazánkat, ebből 33 városi és 40 falusi tanuló. A konkrét megnevezés „Magyarország” azzal a pszichológiai ténnyel magyarázható, hogy a tanulók gondolkodása konkrét fokú.

A második csoportba tartozó tanulók leszűkítették a fogalom terjedelmét saját, közvetlen környezetükre. (35%)

Lehet, hogy ez az aránylag magas százalék nem reprezentálja pontosan az országos helyzetet, de mindenesetre elgondolkodtató.

A tanulók a mindennapok forradalmiságára kevésbé fogékonyak, mint a romantikus hősiességre.

Pl.: Hogyan lehetsz te is hős? érdeklődtünk a kérdőíven.

A legtöbb gyerek szeretne hősré hasonlítani. A hős az ő tudatában elvont, ideális személy. Nehezen, talán a legnehezebben válaszoltak erre a kérdésre a gyerekek. A nehézséget az okozhatta, hogy a gyerekeknek a hős fogalmán belül nehéz felismerni a hétköznapi hőseket. (A tanulók erősen kötődnek a tankönyvhöz: a negatív, pozitív hősök, akiket a tanulók megneveztek, kizárólag a tankönyvben szerepelnek.) A válaszokat 3 csoportba soroltuk.

1. Általános megfogalmazások (pl. áldozatot hozok, életet mentek stb.)
2. Konkrét szituációt jelöl meg (pl. kimentek a vízből valakit, égő házból mentek stb.)
3. Nem válaszoltak a kérdésre.

Az első csoportba soroltuk azokat a válaszokat, amelyekben a tanulók általánosan fogalmazták meg azt, hogy ők hogyan lehetnek hősök. A gyerekek a hallottak alapján általánosságokat mondanak. Mivel gondolkodásukra még eléggé a konkrétéhoz való kötődés jellemző, félő, hogy ezek a „nagy szavak” tartalom nélküliek. Több (6) gyerek írta azt is, hogy a háborúban, fegyvert fogva lehet hős.

A városi gyerekek közül 19, a falusi gyerekek közül 6 válaszolta azt, hogy a mindennapi munkával, azaz tanulással, az úttörő és kisdobos pontok betartásával lehet hős! Három tanuló viszont így válaszolt: „Nem lehetek hős, mert nincs háború, nem tudok harcolni.”

- A hazafiság tartalmi jegyei közül a történelmi múlt a domináló,
- a jó hazafi fogalmánál 44,2% jelöli meg a szeretetet, mint pozitív viszonyt, kriteriumként (bír-e tartalommal?),
- a tanulók hajlamosak frázisos válaszadásra.

Igaz, hogy a hazaszeretet internacionalizmus, forradalmiság gyerekeknek megfelelő szinten történő megközelítése nehéz, de egy hosszú folyamat lényeges alapjáról lévén szó, éppen a legigényesebb irodalmi anyaggal, az életkori sajátosságok figyelembevételével kell ezt végezni. Helyes alapozással, s az erre történő tudatos építéssel elkerülhető lenne, hogy a fiatalok egy része nem jut el a mai, a mindennapok forradalmiságáig.

③

Dolgozatunkban tankönyvet mint hazafiságra és proletár internacionalizmusra nevelés eszközt elemztük.

- A tankönyv anyagából csak azokkal az olvasmányokkal és versekkel foglalkoztunk, amelyek szándékuk szerint a hazafiságra és proletár internacionalizmusra nevelést szolgálják (szám szerint 53 olvasmány és 26 vers). Mint látjuk, mennyiségileg nincs probléma, de sajnos tartalmilag sok helyen a tankönyv anyaga elavult.
- A vizsgált olvasmányokat bontottuk a hazafiság tartalmi jegyei szerint,
- témánként végeztünk elemzést a következő szempontok szerint:

Megfelelnek-e az adott problémával összefüggő olvasmányok, versek a hazafiságra nevelés igényeinek:

- a) tartalmilag, formailag;
- b) az életkori sajátosságoknak;
- c) az adott olvasmány, illetve vers irodalmi értékű-e.

A tankönyv elemzésében igyekeztünk figyelembe venni a felmérés eredményeit, a megfigyeléseket, észrevételeket. A részletes tankönyvelemzésünk terjedelmét a cikk nem bírja el. Az elemzésből leszűrte pedagógiai tanulságokat van itt módunk megfogalmazni. Legfontosabbnak vélt pedagógiai feladatokat a következő néhány gondolatban sorolnánk fel:

- az olvasókönyvben több olyan szemelvényre lenne szükség, amely a mindennapok forradalmiságára példa;
- a mai magyar valóság bemutatása értékesebb irodalmi anyaggal kell hogy történjék;
- a hazai táj, a szülőföld iránti vonzódás kialakításához a magyar és világirodalomból szinte korlátlan lehetőségű válogatás nyílhat meg a tankönyvek összeállítói számára;
- az anyanyelv szépségének megéreztetéséhez a nyelvi kultúra fejlesztéséhez tankönyveinkben a „Kincskereső” című folyóirat Édes anyanyelvünk rovatához hasonló fejezetet javasolnánk;
- hiányoljuk napjaink íróit és költőit is. Hiszen túlzás az, hogy a 4. osztályos tankönyvben ilyen nagy számban szerepeljen tankönyvíró által írt szöveg;
- a tankönyvben a klasszikus értékű versek mellett sok ismeretlen írótól az irodalmi közvélemény által nem elismert vers szerepel;

- a korszerű tankönyv az önművelés eszköze is kell hogy legyen. Viszont a tankönyv „átlagos” gyermekanyagnak készül. Ezért a probléma áthidalására javasoljuk, hogy a témaköröket, vagy a tankönyvet ajánlott irodalom egészítse ki. Tanulmányunk témaköréből megpróbálkoztunk irodalomajánlással. Ezt az ajánlást, ha a tankönyv végén vagy mellékletként helyeznénk el, évenként kiegészíteni, esetleg módosítani is lehetne;
- a tankönyv egészére érvényes megállapítás: formailag, műfajilag, változatosabb, nyelviileg igényesebb anyagra lenne szükség a 4. osztályos olvasókönyvben ahhoz, hogy az összeállítás a szocialista hazafiságra nevelés célkitűzéseit a mainál jobban szolgálja.

④

Az említett szempontokat figyelembe véve próbáltunk egy szöveggyűjteményt összeállítani. Mivel dolgozatunkban a tankönyvi olvasmányokhoz több helyen fűztünk bíráló megjegyzéseket, ezzel nemet mondva a szöveggyűjteménnyel próbáltunk igent is mondani. A szöveggyűjtemény nagy irodalmi anyag tanulmányozása, válogatása nyomán született meg. Néhány részt szeretnénk kiemelten is bemutatni:

Történelmi múlt:

„Örököse vagy Óseid szellemi kincseinek,
és rajtad a sor megőrizni őket!”

(Babits Mihály)

Szinte minden nagy történelmi korszak szerepel a tankönyvben, arányokban is megfelelően. Amit hiányolunk: egy-két mondat népünk eredetéről, illetve a honfoglalásról, valamint, hogy a világháborúkkal egyetlen olvasmány sem foglalkozik. *Tabák András: Játékvásút* c. novellája egy koncentrációs táborból megmenekülő kisfiú megrendítő emlékezése. Formailag is modern alkotás. (Ismeretlen ismerősök c. könyvből.)

A Dózsa György parasztháborúja c. elbeszélést a Kincskereső c. folyóirat 1972. évfolyamának 1., 2., 3. számában megjelent „Dózsa mondákkal” nagyszerűen kiegészíthetjük.

A Vöröskatona unokája vagyok c. vers tartalmilag jó, de a hazafias nevelésnek nem szabad a nyelvi kultúrát sértenie. Indokoltabb lenne *Krúdy Gyula: Szegény gyerekek a szigeten* c. elbeszélését közölni.

Felszabadulás. *A harcban Budapestért* c. olvasmány méltó emléket állít a hős parlamentereknek, kár, hogy megnevezésük nélkül.

A harcok után c. olvasmány helyett, amelyet túlzottan romantizáltak tartunk, javasoljuk *Darvas József: A nagy harcok után* c. emlékezését, mely képszerűen, nyelviileg választékosan írja le a szabadság első perceit.

A nagy harcok után

Közel három hét óta most vagyok kint először az utcán. Ez hát a Baross utca!... Bizonyosan az, mert hiszen itt lakom, a 41-es számú házban lent a pincében, a betolakodóra méltán dühös patkányok között. Ha messziről jöttem volna ide, nehezen hinném el, hogy jó helyen járok.

Mellettünk ennek a háznak csak a fele áll. Részegen, félrecsapott tetővel. A másik felét földig levitte a bomba.

Előttem, az úttesten óriási kráter. Mellette egy másik, harmadik. A szemközti öt-emeletes házát mintha megnyúzták volna: nem maradt rajta vakolat, az üzletek nehéz vasrendőneyei ronggyá tépve, gyűrve hevernek az utcán, a magasba meredő falakon tá-
tongó lyukak, rajtuk bútorcsonkok lógnak ki a járda fölé.

Rajta túl, az a másik épület az első emeletig lerombolva, a harmadik földszintes, a negyedik csupán felszakított gyomorként mutogatja a beszakadt pincéjét, nyilván egy sereg holttesttel a romok alatt... nincsen itt ház, amelyik nem romhalmaz. Gyúfaszálként széttört gerendák, szilánkokká szaggatott nehéz kapuk, kiégett lakások, omló falak...

Mintha hó esett volna, néhol bokáig gázolok a tollpihében. Sok helyen nem is bomba ölte meg az embereket, hanem a szétszakadt dunyhák, párnák tollfelhőjétől fulladtak meg a beszakadt pincében. Vagy a szénportól, a víztől, az égő lakások füstjétől. Rengeteg változattal aratott itt a halál, s olyan közeli az iszonyat, hogy alig mer még örülni, aki él...

Buda felől német ágyúk dördülnek meg, a lövedékek lila gömbökként szállnak a romok fölött a sűrűsödő alkonyatban. Ott még harc van, robban a bomba, omlik a ház, s a pincében ugyanúgy szoronganak az emberek, mint pár nappal előbb még mi is. Pár napja? Mintha végtelenül messze lenne az az idő, s mintha a budai harc-tér is elérhetetlen messzeségben lenne ide.

Nézem a romokat, a ledőlt házakat, a felszaggatott úttestet, a tönkrement üzle-
teket: a nagy változás jeleit ennek a sokat szenvedett városnak az arcán. S már nem-
csak a pusztulást látom bennük és nemcsak az elkerülhetetlen ítélet beteljesedését,
hanem egy új és szabad emberi közösség ígértét is.

Valami elmúlt és valami elkezdődött.

Darvas József nyomán

*Illyés Gyula: Hidak és Weöres Sándor: Építők c. verse nemcsak tartalmilag
érzékelte a változást (háború – béke), hanem verselemzésre is kitűnő lehetőséget
kínál.*

HIDAK

A legszomorúbb látvány
ez volt: a betörött
gerincű néma hidak
a két város között,

ahogy feküdtek sorban,
mint leölt állatok
a bűnben és mocsárban
ők, az ártatlanok.

Illyés Gyula

ÉPÍTŐK

Szív dobban,
Szív dobban,
Kalapács koppan, tűz lobban.
Feszül az új híd, dörög az új gyár,
Virul az ország, újra él már!
Még szebben,
Még jobban,
Kalapács koppan, szív dobban.

Hej, rajta,
 Hej, rajta,
 Kezet ad új híd két partja!
 Lobog a zászló, repül az ének,
 Szívek a légben összeérnek.
 Mély víznek
 Két partja,
 Nagy erős vashíd döng rajta.

Weöres Sándor

⑤

A történelmi tárgyú olvasmányokból a tanulók hősöket ismernek meg. A hősök között gyermekhősök is szerepelnek. Ennek ellenére *De Amicis: A kis lombard őrszem* c. elbeszélését, mint a hősiesség egy remek irodalmi bemutatását javasoljuk a tankönyvbe. (Világirodalmi Antológia IV. 732. l.)

A nép élete régen (1945 előtt) és a mai magyar valóság

„Apáink mindig robotoltak, hogy lenne enni kevés kenyyerük...”

(József Attila)

Ahhoz, hogy a tanulók megfelelően tudják értékelni a mai valóságot, szükség-szerű, hogy megismertessük velük, hogyan éltek a felnőttek és a gyerekek régen. Konkrét, hétköznapi, de irodalmi értékű történeteken keresztül, összehasonlítással ön-maguk fedezzék fel a változásokat! Móra Ferenc novellái a szegénységről, a nélkül-özésről szólnak, de az emberi humánus szép példái is. Móra mellett helyet kap-hatna a tankönyvben – véleményünk szerint – *Sánta Ferenc: Kicsi madár* c. novel-lája – hiszen az író ugyanarról a témáról, de teljesen más stílusban ír. Sánta Ferenc e korai novelláját a drámai sűrűség, a tökéletes *lélekábrázolás*, az emberi próbákban való helytállás jellemzi.

Kicsi madár

Anyám kicsi madárnak nevezett, mert szépen énekelt. Az emberek megállí-tottak az utcán, s ha tehették, markomba nyomták valamit: „Ne, itt egy picula, te, s énekelj.” Az öregek egyre mondogatták: „Aldott szép hangod van...” Őriztem a juhokat, s ha békén voltak, hanyatt vetettem magam a szép havási földön, s ami nótát tudtam, mind énekelt. Egy sorban.

Olyankor én is elhitttem magamról, hogy kicsi madár vagyok, mert sem cukorért, sem piculáért, én igazában a magam gyönyörűségére énekelt.

Mikor az első nótáért kapott pénzt hazavittem, és odaadtam anyám kezébe, megcsókolt, és úgy örvendezett, mint egy gyermek. Vette a kendőjét, nagy gyorsan magára terítette, s szaladt ki az ajtón, mintha kergetnék. Soha világéletemben jobban meg sem értettem, hogy milyen koldusok vagyunk. Mert anyám boltba ment, s nagy zacskó lisztet hozott.

Mikuláskor történt, hogy sok pénzt vittem haza.

– Né, de sok pénz, édesanyám!

Ő felállt, odajött, de nem rám, hanem a pénzre nézett, s olyan szaporán pislo-gott, hogy gondoltam, mindjárt sírni kezd.

Megszólalt, alig ismertem a hangjára.

– Engem az Isten meg fog verni, édes fiam!

Nem értettem, miért mondja. Csak nézte a pénzt úgy, hogy megijedtem tőle.

Úgy megszorult a szívem, hogy éreztem: vergődik és úgy dobog.

Azután engem csak az öregek hallottak énekelni. De csak karácsonyig. Mert két héttel anyám kétségbeesése után Katicánk, az én kicsi húgom beteg lett. Pénz semmi a háznál, apám katona, s tudtuk, ha így maradunk, a kis leányka meghal. A harmadik betegségi napon épp vasárnap volt. Én a házból kimentem, s a korcsmáig meg sem álltam. Jaj, csak a Katica sírása menne ki a fejemből, mert így énekelni nem tudok!

Réce Gáspár, a molnár vett észre először – megkérdezte:

– Hát bonbont akarsz-e?

Az én torkom rögtön megtelt sírással. Tudtam, nem nézhetek az arcába. S ha azt tehettem volna, amit a szívem diktál, megfogom a szép fehér ingét a mellén, s a szép piros arcába belekiáltom, hogy nekem a bonbon nem kell, de az én kicsi húgom odahaza meghal, s adjon pénzt orvosságra, marad neki elég úgyis. De csak azt mondtam, amit muszáj.

– Én igen, éppen azt akarnék, bonbont.

Dúdolt, és nekifogtam én is. Mikor új szőlőt akartak, aki kezdte, az odacsalt a feje intésével, s kezembe szorította a bonbonra valót. Későre járt, amikor Kócsa András hívott magához. Fújtam, mert nagyot hallott, s csak úgy értette. Már a vége felé tartottam, mikor belépett a fia. Ami erő a testemben volt, az mind elhagyott. Ez az ember az én nagyapámat kutyával kikergette a házából, s a löcsőt az én sarkomra dobta, mert favágni voltunk náluk, s nagyapám egy marék aszalt szilvát a tornácról az én zsebembe belopott. Úgy fejeztem be a nótát, hogy nem tudtam, kapok-e érte valamit. Kócsa András rám nézett, a kezembe nyomta a pénzt. Kócsa A. a vállamat szorította, de az apjához beszélt:

– Ma sem tudja, mit csinál, csak szórja a pénzt, mert én ezért semmit nem adtam volna. De az apám pénzére ráduplázunk. Mégpedig azt, hogy... A citromnak zöld a bele...

Mintha soha hang a torkomat el nem hagyta volna, úgy szakadt ki belőlem:

– Én nem.

Olyan csend lett, hogy a szívem dobbanását hallottam. Odaállt mellém. Megfogta a hajamat, s arcomat beleemelte a két szeme tekintetébe. A szívem majd kiugrott a számon. Nem kiabált, csak suttogta:

– Énekelj, te!

Úgy mondtam, mint valami nagy szózatot:

– Én nem!

Az első pofontól megtántorodtam, s a másodiktól a földre estem.

A bocskorommal, ami pénz volt a földön, mind szerterúgtam, s mintha egész testemmel, egész életemmel nagy, erős hang lennék, úgy ordítottam fel a fényes csizmák felé:

– Én nem, én nem!

Ha anyám nem lép be, megölnék.

– Te, te istentelen, az én fiamra emelsz kezet, te! Anyád a sírjában is megfordul. Üss engem te, üss...

Kócsa A. a karunkat megfogta.

– Vagy énekel, a fiad, vagy kitakarodtok az én földemről. – Félelmetes volt, ahogy ott állt.

Meghúztam anyám szoknyáját, hogy induljunk. De nem mozdult.

Aztán, mintha a plafon rászakadt volna, mintha a csontot a testéből kiszakították volna, megroskadt édesanyám. Elkezdte suttogni.

– Énekelj, Ferike, énekelj!

Az egész világ megfordult velem. Úgy szólottam, mintha nyöszörögnék.

– Édesanyám... A torkom megnyílt, ordítottam: – Édesanyám!

Két csukott szeméből folyni kezdett anyám könnye.

– Énekelj, Ferikém, én kicsi madaram, énekelj...

Már majdnem kiabált ő is.

– Én édes, kicsi madaram, énekelj! Énekelj, mert ezek nem emberek...

Úgy néztem anyámra, mintha mindketten meghalnánk...

Anyám vékony hangon elkezdte a nótát, s én vele énekeltem. Nem tudom, hogy valaki is megértette-e, amit mi énekelünk, pedig minden szavát kimondtam.

Valami megvillant a szemem előtt, Kócsa A. pipára gyújtott. A karomat anyám kezéből kiszakítottam, s a fejemmel nekirontottam. De nem értem el hozzá. Egy csizmasarok az arcom elé ugrott, s én beleszaladtam. Odaestem Kócsa A. fiának a lába elé, s amit utoljára éreztem, az piros vérem melege volt az arcomon.

Sánta Ferenc nyomán

⑥

Sajnos, a mai magyar valóságot bemutató olvasmányok nem kielégítőek, „pedig a szoc. tudatosságra való nevelés nem egyszerűen csak a múlthoz való okos és helyes viszonyunknak kimunkálása. Legalább annyira fontos, ha nem fontosabb, hogy a máról mit tudunk.” (*Darvas József*)

A gyors fejlődés következtében elképzelhetetlen, hogy a tankönyv a legújabb, legmodernebb intézményekkel, üzemekkel ismertesse meg a tanulókat, ezért javasoljuk, hogy egy órán igényes riportokból a legújabb létesítményekkel ismerkedjenek meg a tanulók a helyi adottságokat is figyelembe véve. Pl.

Csőgyár (Csepel)

Több tonnás vörös vasoszlop gurul ki az egyik kemencéből. Az adagolópályára csúszik, az felemeli és ügyesen legurítja a vaskos hengerek elé. A nagy, ferde fűrógép megforgatja egy kicsit, majd a hosszú, hatalmas mangán fémrúd „átszúrja” a parázsló vasoszlopot hosszanti irányban... Ezután következnek a különböző gépmunkák, a készreformálás műveletei...

Csodálatos? Az embert csodálom, nem a gépet, nem a tüzet. Az ember erejét, nyugalmát. A munkásokat, akik szinte alig látszanak a lobogó vastuskók és hengerek között, mégis, mint óriási vaskomondor, „kezes állat”, minden intésüknek, mozdulatuknak engedelmeskedik a gép.

– Mióta csinálja? – kérdem ordítva a robajlásban az egyik szálás, markos munkástól, mire az, mintha csak azt mondaná, „hál istennek jó idő van”: visszadörög:

– Húsz éve!

– Húsz éve... – morogtam tűnődve, s lassan leveszem a sapkámat.

A mai gyermekéletről ábrázoló olvasmányok mindegyike az úttörőletről szól. Az úttörőélet bemutatására elegendőnek tartanánk 2 olvasmányt. A csillebérci találkozó mellett *Molnár Gál Péter: Hegyen, völgyön zakatol a vonat* c. írását közlénk. (Kisdobos. 1973/6)

Ilyen életszerűen, választékosan is lehet az úttörőéletéről írni. Így helyet kaphatnának olyan olvasmányok is, amelyek a ma gyermekéletét más szempontból világítják meg. (Pl.: Gyurkovics Tibor: *Rád lehet számítani* c. elbeszélése.) (Gyurkovics Tibor: *Üveggyöly*. 25. oldal.)

Táj, szülőföld

„Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, nekem szülőhazám...”

(Radnóti Miklós)

A tankönyvben 6 olvasmány és 2 vers mutatja be hazánk tájait. „*A Mi Budapestünk*” c. olvasmány mellett feleslegesnek tartjuk a *Hidak a Dunán címűt*. Hiszen nem mindegy, hogy ismeretszerzés közben milyen érzelmeket alakítunk ki a tanulóknál. Elsődleges feladat a haza tájainak megszerettetése, s ennek az említett olvasmány adathalmazára nem felel meg. A „*Két bét a Balatonon*” című olvasmánynál sokkal képszerűbb, színesebb az „*Irodalmi séta a Balaton partján*” c. összeállítás.

Irodalmi séta a Balaton partján

Ó mely sok hal terem a nagy Balatonban,
Minden ágon egy mérő makk a Bakonyban
Örül ott a halász, rikkongat a kanász
Örömében

Szépen illik a sült kappan a cintálban,
Jó bort mérnek Füreden és Köveskálban.
Igyál, jó barátom, téled nem sajnálom,
Sokáig élj!

Addig kell a vasat ütni, amíg tüzes,
Semmit sem ér az a hordó, amely üres.
Kell hát bele tenni, ki kell aztán venni,
Ha szükséges.

(Népdal)

A kecskeköröm regéje

Régen, nagyon régen, talán több ezer éve is már, lakott a Balaton partján egy öregasszony, annak volt egy kecskenyája. A kecskék szőre a hónál fehérebb volt, puhasága, mint a selyemnek. Mindenki csodálta, aki csak látta. Büszke is volt az öregasszony. – Nincs párja az én kecskéimnek ezen a kerek világon – mondogatta büszkeségében.

Telt, múlt az idő, egyszer csak honnan, honnan nem, egy szép ifjú lány jött a Balaton partjára gyönyörűségecske kecskenyájával. A lány kecskéi ezerszer szebbek voltak az öregasszony kecskéinél: a szőrük, a körmük színarany volt, úgy ragyogott, mint a nap. Az öregasszonynak nem volt több nyugalma az irigységtől. Éjjel-nappal csak azon gondolkozott, hogyan tudná elpusztítani a lányt. Akkor aztán az övé lehetne az aranyszőrű kecskenyáj.

Egy este, amikor a lány a parton üldögélt, az öregasszony széles, mély árkot húzatott az ökreivel a tó mentén, hogy a lány ne tudjon a kecskéihez jutni. Bizto-

san az ördöggel volt szövetségben az öregasszony, mert földi ember nem tudott volna olyan mély árkot húzni. Rettenetes vihar tört ki. A Balaton vize torony-magasságig kicsapott és elnyelte a leányt. Az öregasszony szalad az aranyszörű kecskékhez, de azok a gazdájuk után ugrottak az árokba, s együtt pusztultak vele. Ám a viharos tó elnyelte az öregasszonyt is a kecskéivel együtt. Emberi szem nem látta többé őket. Nem maradt belőlük más, csak a kecskék körme. Az is kővé vált már, hiszen olyan réges-rég történt, amit most elmeséltem.

Illyés Gyula: A tó (részlet)

Zúg, harsog a tó tegnap óta: így
harsog, háborog most már tavaszig:
nem nyugszik bele egy pillanatig,
hogy oda a nyár: így tiltakozik.

⑦

A mai magyar irodalomban is számtalan szép példája található a tájábrázolásnak, de megállunk Petőfinél. Kell a *Tisza* című vers is, de változatosabb képet kaphatnánk, ha emellett *Radnóti Miklós: Nem tudhatom...*, *Berzsenyi Dániel: Búcsúzás Kemenes Aljától*; *Kisfaludy: Szülőföldem szép hátára*; *Babits: Új Leoninusok* c. verséből közölnénk részletet.

Nyelv

„Magyar Nyelv» édes nemzetemnek nyelve! Teáltalad szólaltam én meg legelőször, teáltalad hangzott először az én fülembé az édes anyai nevezet.”

(*Csokonai*)

Javasolnánk az olvasókönyvbe egy olyan részt, mely a nyelv szépségével, helyes használatával foglalkozna, tartalmazna érdekes nyelvi játékokat is. Pl.:

Édes Anyanyelvünk

Figyeld meg Kosztolányi Dezső szavait anyanyelvünkről!

Édesanyánk – édes anyanyelvünk

A tudományos felfogás szerint nincs semmiféle rangkülönbség a nyelvek között. Minden nyelv a természet, az emberi lélek csodálatos műve. Valamennyit egyformán becsüljük. Nem hirdetjük, hogy miénk a legszebb és legkülönb. Dicséretnek ez talán sok volna, talán kevés.

Édesanyánkról sem mondjuk, hogy ő a legszebb asszony az asszonyok között. Nem mérjük sem a szépségverseny győzteseihez, sem a mozicsillagokhoz. Ez illetlenség volna és ízléstelenség.

Csak azt mondjuk róla, hogy Ő az egyetlen, hogy Ő az édesanyánk, s ezért szeretjük.

(*Kosztolányi Dezső*)

Szólásmagyarázat

Egészséges, mint a makk: A tölgynek a termése a makk, ha ép és érett, különösen alkalmas arra, hogy a duzzadó egészség jelképe legyen, mert kővér is, fényes is, piros is.

Ezért mondja népünk a jól táplált, barnapiros arcú emberről, akiről csak úgy sugárzik az élet, hogy egészséges, mint a makk.

Te is tudsz szólásokat? Próbáld megmagyarázni őket! Nézz utána, helyesen magyaráztál-e?

⑧

Proletár internacionalizmus

„Internacionalisták vagyunk, de szívünk legféltettebb szerelme szülőföldünk marad. Ha nem szereted hazádat, ahol felnőttél, azt a földet, amely táplált téged, az eget, a fákat, s szülőhazádat, akkor nem érted az internacionalizmus lényegét, más népekkel való kapcsolatod értelmét, amely saját hazád szeretetének érzéséből fakad.”

(Zalka Máté)

Fontos feladatunk, hogy kifejlesszük a tanulóknak az elnyomott népekkel való együttérzést, az emberiség szeretetét. Ez olyan kis dolgokban is megmutatkozhat, mint a csillebérci fák alatt kötött barátság (*Csillebérci találkozó*). A megmagyarázás, a frázisok helyett olyan olvasmányokra, versekre lenne szükség, amelyek egyszerűek, tartalmukban sugallják az internacionalizmus lényegét. Mivel, ilyen jellegű vers nem található a tankönyvben, itt javasoljuk *Luis Cane: Néger kislány románc*a (Rókavigasztaló c. kötetből) vagy *Cullen: Emlék* című költeményét (Harlemi árnyak c. kötetben), *Paul Fort: Körtánc a világ körül* című verse (Rókavigasztaló c. kötetből), a gyerekek szintjén közelíti meg a fogalom lényegét.

Az internacionalizmus fogalma elválaszthatatlan a szabadságtól, hiszen minden haladó gondolkodású ember a békéért és a szabadságért küzd. A nemzetek közötti összefogásban döntő fontosságú ez a harc. A tankönyvben ugyan szerepel ez a gondolat, de csak így: „A szovjet hősök a szabadságot hozták; (A mi Budapestünk); A Vörös Hadsereg a „békéért” harcol (Achmed); esetleg, hogy „szabad” országban élünk. Olyan olvasmány azonban nem szerepel a tankönyvben, amely ezt az elvont fogalmat a mai gyerek számára érzéketesen, a mindennapokban mutatja be, pedig erről éppen az ír így a gyermekeknek, aki önmaga is sokat szenvedett börtönben. *Ságvári Endre: Jancsi és a kismadár* című elbeszélése. (Óriások és törpék c. kötetből.)

Puskín: Madárka című verse is sugallja a szabadság gondolatát.

Az elmondottakból is látszik, hogy az általános iskola alsó tagozatában is igen sok a sürgős teendő.

Helyzetünk és adottságaink miatt úgy gondoltuk, hogy amit tehetünk, az javaslatként szöveggyűjtemény összeállítása lehet. (Ebből emeltünk ki néhány részt.) A tankönyv kifogásolt irodalmi anyaga helyett próbáltunk jobbat, értékesebbet, változatosabbat találni. A képes krónikától Sánta Ferencig és Sütő Andrásig, Puskintól a mai amerikai költészetig válogathattunk a magyar és világirodalomból.

Korlátot a művek terjedelme jelentett. Az írók, költők „nyomán” írt tankönyvrészletek a magunk próbálkozásai során született rövidítések.

Szöveggyűjteményünkönél nyilván értékesebb, jobb válogatáshoz juthatna a feladatra hivatott alkotói kollektíva.

